

Kirken og muslimene i Europa

AV JAN OPSAL

I denne artikkelen skal vi se litt på kirkenes forhold til de muslimske fremmedarbeidere i Europa, og særlig i Norge.¹ 25 millioner muslimer² gjør islam til Europas nest største religion. Det ville mildt sagt være en overdrivelse å si at kirken har maktet å ta opp den utfordringen som ligger i dette faktum. Innvandringen av muslimske fremmedarbeidere³ de siste tiårene har kommet som julekvelden på kjerringa for de europeiske kirkesamfunn og misjonsorganisasjoner. Mønsteret er det samme som ellers; overfor utfordringen fra islam er det mest tafatthet å spore blant ellers misjonsbevisste kirker og organisasjoner.

Når dette er sagt, må vi også si at i denne artikkelen er det ikke meningen å legge vekten på alt som ikke blir gjort, men på det som gjøres for muslimene i Europa, og særlig i Norge, fra kristent hold. Vi vil gi noen synspunkter på muslimenes situasjon i Vest-Europa,⁴ og på endel kristne tiltak overfor muslimene. Deretter vil vi se litt spesielt på Norden, og legge den absolutte hovedvekt i artikkelen på arbeidet som drives i Norge, og ta opp en del spørsmål som knytter seg til dette.

- 1 Dessverre er det umulig å gi en fullstendig oversikt over det arbeid som i dag drives fra kristent hold blant muslimske fremmedarbeidere i Europa. Mye av dette arbeidet er sprunget frem av privat initiativ og finnes derfor ikke i offisielle kirkelige rapporter.
- 2 Av disse regner man med at ca 18,5 mill. lever i Øst-Europa, og de fleste av disse er fast etablerte grupper.
- 3 Terminologien er omdiskutert. Vi har valgt «fremmedarbeidere» som det mest dekkende uttrykk for arbeidskraft fra land med vesentlige forskjeller i f. eks. kultur, religion, hudfarge i forhold til Norge. «Gjestarbeidere» dekker bedre forholdene i Vest-Tyskland (se nedenfor), mens «innvandrere» også omfatter flyktninger og studenter.
- 4 Det er naturlig å begrense seg til Vest-Europa, da få av muslimene i Øst-Europa er innvandrere eller fremmedarbeidere. Se note 2.

Muslimene i Vest-Europa

I 1975 regnet man med følgende forhold mellom muslimene og det totale innbyggertall i en del vesteuropeiske land:⁵

Land:	Innbyggertall:	Antall muslimer:
Belgia	10,0 millioner	120.000
Danmark	5,0 »	25.000
England	56,0 »	1.000.000
Finland	5,0 »	1.000
Frankrike	52,0 »	2.000.000
Italia	55,0 »	500.000
Nederland	13,5 »	100.000
Norge	4,0 »	8.000
Sverige	8,0 »	18.000
Sveits	6,5 »	3.000
Vest-Tyskland	62,0 »	1.700.000

Tabellen viser oss at problemet er forholdsvis mye mindre i Norden enn i f.eks. England, Tyskland og Frankrike. Der er også verd å merke seg markerte forskjeller i disse landene. I Frankrike kommer mange av muslimene fra Nord-Afrika på grunn av Frankrikes sterke engasjement der. De har også vært forholdsvis lenge i Frankrike.

I England kommer hovedtyngden fra Commonwealth-nasjoner, og har, på grunn av dette, sterke politiske rettigheter i landet, sammenlignet med hva tilfellet er i Tyskland. Vest-Tyskland har meget bevisst betraktet fremmedarbeiderne som «gjestearbeidere», og legger vekt på at det dreier seg om en midlertidig innvandring. Resultatet er at muslimene, som hovedsaklig er tyrkere, har en usikker stilling i landet. På grunn av denne politikken får deres opphold i landet et sterkt midlertidig preg, og innbyr ikke til tiltak med tanke på fremtiden. Resultatet er også at muslimene i England er kommet mye lenger enn sine trossfeller i Forbundsrepublikken med å danne religiøse organisasjoner og etablere fellesskapet.

5 Gen. sekr. i «Islam in Africa»-prosjektet dr. Sigvard von Sicard i dokument til den Europeiske Kirkekonferansens konsultasjon i Salzburg 6-11/2 1978. Statistikken er for en del basert på skjønn, da religionstilhørigheten sjelden er oppgitt i offisielle statistikker. Tallene kan derfor også variere en del i forskjellige talloppgaver.

The Islamic Council of Europe

Forsøkene på å danne et samarbeidsorgan for muslimske organisasjoner i Europa resulterte i stiftelsen av «The Islamic Council of Europe» i mai 1973.

Rådet er dannet etter initiativ fra den islamiske utenriksministerkonferansen og er etablert i 12 europeiske land, men bare i Danmark av de nordiske land.

Rådets oppgave ser ut til å ligge på to plan. Først, og viktigst, å støtte muslimske organisasjoner i arbeidet for å gi muslimene i Europa en religiøs utdanning. Dette gjelder særlig barna, som uten religiøs opplæring og bevisstgjøring i stor grad ville gli ut av det muslimske trosfellesskapet. Med til dette konsolideringsarbeidet hører også støtte til kulturelle aktiviteter.

Dernest skal også rådet arbeide for å utvikle en bedre forståelse for islam og muslimsk kultur i Vesten, ifølge rådets generalsekretær, Saleem Azzam.⁶ Med blant annet dette som formål, har rådet gitt ut publikasjoner med følgende titler: «Islam, its Meaning and Message», «Islam and the Crisis of the Modern World», «The Spirit of Islam», «The Life of the Prophet Muhammed», «The Qur'an and its Impact on Human History» og «Objectives of the Islamic Economic Order».

Titlene må sies å gjenspeile det arbeid som stadig gjøres for å gjøre islam relevant for et moderne samfunn, det være seg i «islams hus» eller i Vesten.

Men intensjonene strekker seg lengre enn til bare å skape forståelse for islam og muslimsk kultur. Muslimene er overbevist om at islam representerer den siste og endelige gudsåpenbaring for alle folk. Derfor er man også opptatt av hva islam har å gi Vesten i dag, og av å kalle europeere til underkastelse under Allah. Det viser seg da også at det er atskillig flere europeere som går over til islam enn muslimer som blir vunnet for Kristus.⁷ Å arbeide for islams utbredelse hører absolutt med når det er tale om «serving the cause of Islam».⁸

6 Manus til en hilsen til ovennevnte konsultasjon.

7 Vårt Land 25/4 1978: Pastor Patrick Sookhdeo mener at 50–100 briter årlig går over til Islam, mens 5–10 muslimer blir kristne på samme tid.

8 Ebrahimsa Muhammad i Impact International 9-22/4 1976 s. 21.

Dr. S.v. Sicard gjengir rådets retningslinjer i fem punkter:⁹

- 1) Å kalle til islam ved alle mulige midler.
- 2) Å hjelpe muslimske fellesskap å beskytte deres tro.
- 3) Å arbeide for velferden til islamske fellesskap.
- 4) Å notere seg all nedbrytende kritikk mot islam og muslimske fellesskap og sørge for effektive svar på slik kritikk.
- 5) Å etablere hjertelige forbindelser med medlemmer av andre fellesskap.

Rådet selv har begrensede ressurser i arbeidet for å nå sine mål, men arbeider sterkt for å gjøre muslimske regjeringer og internasjonale organisasjoner oppmerksomme på forholdene i Europa og behovene der. Dersom dette lykkes fullt ut, har man rike kilder å øse av ...

Muslimenes problemer

Disse er stort sett de samme i Norge som i Europa ellers, og de bør derfor vies noen oppmerksomhet. Vi vil søke å legge vekten på de problemer muslimene selv oppfatter som de viktigste.¹⁰

Først og fremst er problemet for muslimene som gruppe å bevare sin religiøse og kulturelle identitet i en ikke-muslimsk omverden. Arbeidsliv og samfunnsliv tar i minimal grad hensyn til f. eks. muslimenes fem daglige bønnetider, bønnedagen på fredag og de store muslimske høytidene.

Dernest er kvinnes situasjon uvant og vanskelig, både på grunn av bosettingsmønster og kjønnsrollemønster. Kvinnene blir isolert og får ofte psykiske problemer på grunn av dette. Muslimske piker kan ikke gå på skoler med elever av begge kjønn, og i dag skaper dette selvsagt vanskeligheter. Resultatet er at mange piker blir sendt hjem når de når pubertetsalderen.

Muslimere kan ikke spise svinekjøtt eller drikke alkohol. Andre typer kjøtt kan bare spises dersom dyret er rituelt slaktet. Særlige problemer kan slike ting skape på skoler, sykehus etc..

9 Sicard til konsultasjonen i Salzburg.

10 Kilde her er blant annet et dokument fra Salzburg hvor muslimene la frem sine problemer i Europa, «Brief Survey of the Problems faced by the Muslim Community in Britain and western Europa».

Muslimske innvandrere må, naturlig nok, gå inn under mot-takerlandets lovgivning. Men på familierettens område er det et sterkt ønske hos muslimene om å få benytte muslimsk familielevgivning. Dette ønsket er religiøst motivert, siden denne familieretten er derivert fra Koranen og Tradisjonen.

På denne listen står også mangelen på skikkelige moskéer. Riktignok regner man med at det finnes over 300 moskéer bare i Storbritannia, men få av disse er bygd som moskéer etter tradisjonell muslimsk arkitektur. Særlig i Vest-Tyskland, hvor innvandringen har en så midlertidig karakter, er det problematisk å få etablert moskéer.

Etter hvert blir også behovet for egne områder hvor man kan forrette muslimske begravelser, mer og mer følbart. Det er naturlig at muslimene nødig vil ha sine døde begravd på kirkegårder, og man er langt fra fortrolig med tanken på kremasjon.

Der hvor det er strenge restriksjoner på innvandring av familie-medlemmer, føles dette som et problem, særlig når det også gjelder ektefeller.

Til slutt nevnes også det faktum at offentlige biblioteker i svært liten grad har litteratur som presenterer islam og muslimsk kultur fra muslimenes egen synsvinkel.

Muslimenes ønsker

Ønskene styres naturlig nok i stor grad av problemene. Men i tillegg til ønsker om full religionsfrihet, om skoler med Koran-undervisning for barna og om å bli akseptert i lovverket som trossamfunn, skal noen få punkter nevnes spesielt.¹¹

- Adgang til massemedia på samme måte som andre religioner når det gjelder religiøse programmer.
- Medbestemmelsesrett med tanke på barnas skolegang.
- Tiltak fra kirken for å sikre at kristne får bedre kunnskap om islam.¹²

11 Hovedkilde: «Muslims in Europe», dokument fra Salzburg.

12 Det stemmer uten tvil at det er mange misforståelser blant kristne med tanke på hva islam står for, så ønsket er på sin plass. Men siden de fleste muslimers bilde av kristendommen heller ikke er særlig sakssvarende, må det være tillatt å spørre om muslimene har planer om å gjøre noe for å rette på dette forholdet.

Muslimene bruker et interessant argument som motivering for at disse ønskene bør oppfylles, og at kirkene bør støtte dem. Det sies ganske klart at behandlingen av muslimene i Vesten vil påvirke den behandlingen kristne fra Vesten kan vente seg i muslimske land, på godt og vondt. I tillegg vil fremmedarbeidere som vender hjem, få forholdsvis stor innflytelse på opinionen i hjemlandet. En fair behandling av muslimene i Vesten vil derfor virke positivt på det internasjonale klimaet.

Kirken og muslimene

På topp-plan er kirkene i Europa absolutt opptatt av forholdet til muslimene. Dette viser seg i opprettelsen av kirkelige komitéer for arbeidet blant muslimene eller for kontakten med dem. Vi ser det også i en rekke konferanser de siste årene hvor dette temaet er blitt drøftet, både med og uten muslimsk deltagelse.

Ofte er de kirkelige komitéene også økumeniske. Utfordringen fra islam synes på en særlig måte å aktualisere tanken om et mellom-kirkelig samarbeid. Formålene varierer sterkt, fra å være misjonerende til å være et forum for dialog og kontakt, og til å være kontaktorgan for myndighetene. Sakene som tas opp, varierer fra teologi til sosiale forhold og forholdet mellom de kristne i Europa og de muslimske innvandrere.

Også konferansene har hatt et økumenisk preg. Både fordi man har ansett spørsmålet egnet for drøfting i et økumenisk forum, og fordi det har vært ønskelig å samle mest mulig ekspertise til konferansen eller konsultasjonen.

Både Kirkenes Verdensråd, Den Europeiske Kirkekonferansen og den Katolske Kirke har hatt møter de siste årene om forholdet mellom islam og kristendom, kirken og muslimene, eller innvandrerspørsmålet i Europa.

Men denne typen kontakt og arbeid foregår i det alt vesentlige på lederplan i kirkene, og sier oss forholdsvis lite om det enkelte kirkemedlems holdning og engasjement overfor muslimene. På dette feltet har vi heller ikke særlig annet materiale som kan gi oss en dekkende oversikt, og vi må nøye oss med noen generelle refleksjoner.

Dessverre synes det mest representative trekk i bildet å være mangel på kontakt mellom de lokale menighetene og deres muslimske naboer. Derfor legger da også kirkene stor vekt på den

holdningsdannende virksomhet innover i egne rekker når det er tale om prioritering i arbeidet framover.

Dernest ser det ut til at det arbeid som er i gang på grunnplanet, er startet av mennesker som brenner for det. Aktiviteten på lederplan ser ikke ut til å ha ført til noen mobilisering av fotfolket i kirkene til arbeid blant muslimene. Stort sett ser også dette arbeidet ut til å bli ledet forholdsvis uavhengig av den kirkelige ledelse for øvrig. Det norske organisasjonslivets motto «i, med, men ikke under kirken» ser ut til å danne filosofien for en del av dette arbeidet også. For eksempel betegnes organisasjonen «in Contact» i London som «a para-church organisation». Organisasjonen har 17 heltidsarbeidere og arbeider for å nå innvandrere i London med evangeliet. Der det er mulig å samarbeide med levende menigheter, gjør man det, hvis ikke, dannes nye menigheter.¹³

Kirkene synes å være best rustet på litteraturfronten. Hefter, serier og bøker er presentert som tar sikte på å informere om islam, om fremmedarbeiderne og om kirkens ansvar for dem. Det finnes også evangeliseringslitteratur på de fleste av språkene som fremmedarbeiderne bruker.

Spesielle trekk for Norden

To forhold er særlig iøynefallende når det gjelder muslimene i Norden. Finland har bare ca. 1000 muslimer, og disse består i det alt vesentlige av tyrkere som har vært i landet nokså lenge og forlengst er etablert. I Danmark og Sverige utgjør tyrkerne den største gruppen av muslimer, med også jugoslavene ganske høyt oppe. I Norge er pakistanerne den overlegent største gruppen, de utgjør anslagsvis 2/3 av muslimene i Norge. I Danmark kommer de på tredjeplass, mens i Sverige når de knapt opp i 4-5 % av den muslimske befolkningen. Årsakene til dette siste forholdet er at Sverige stengte grensene før hovedbølgen av pakistanere kom til Norden, og også Danmark var tidligere ute enn Norge.

I Danmark vil Det danske Missionsselskabs Islamkomite også ta opp arbeidet med forholdet til islam og muslimene i Danmark. Her er man opptatt av å benytte den ekspertise og det organ som allerede finnes, selv om denne komiteen til nå har beskjeftiget seg med DMS's arbeid i Pakistan og de arabiske land.

13 Vårt Land 25/4 1978.

I Sverige har Evangeliska Fosterlandsstiftelsen et interessant prosjekt i gang.¹⁴ To prosjektarbeidere har vært i gang på full tid fra 1976 i et toårig forsøksprosjekt som ledes av «EFS arbeidsgrupp för internationellt kontaktarbete i Uppsala». Naturlig nok er miljøet i Uppsala preget av at byen er en universitetsby, men en god del av kontaktene har vært muslimer.

Man har gått på dørene og gjort en undersøkelse med spørsmål om hjemland, religion, fremmedarbeidersituasjonen og synet på kristendom. Hensikten har vært både å kartlegge situasjonen og å invitere til bibelstudiegrupper. (Det bemerkes her, at muslimene, ikke uventet, er merkbart mindre interessert i bibelstudiegrupper enn de øvrige, enten de er kristne eller tilhører en tredje religion.)

I tillegg til bibelgruppene, som man har 5-6 av i gang, satses det på personlig kontakt og vennskapsevangelisering, og stundom innbys det til fellesarrangementer, hvor det er internasjonalt program. En rekke frivillige er mobilisert til arbeidet, som kontaktpersoner og bibelgrupeledere.

Etter at forsøksperioden er fullført, vil EFS vurdere arbeidet og resultatet av den med tanke på videre virksomhet.

Nevnes bør også den fellekristelige ungdomskonferansen «Mission 78» som i år hadde temaet «Islam är den störste utmaningen för kyrkan i dag».¹⁵ Konferansen samlet 300 deltakere fra ulike kirkesamfunn og organisasjoner i Sverige, og viser at man er sterkt opptatt også av den utfordringen 20.000 muslimer i Sverige utgjør.

Muslimene i Norge

Konsentrasjonen er klart størst i Oslo, anslagsvis 2/3 av muslimene i Norge bor i Oslo. Deretter følger Akershus, Buskerud og Østfold. Konsentrasjonen er størst i Oslo m/omland og industristrøkene rundt Oslofjorden. Større grupper finner vi også i Kristiansand, Stavanger og Bergen.

Som tidligere nevnt er de fleste muslimene pakistanere, dernest følger tyrkere, jugoslaver, marokkanere og indere, tilsammen regner man med ca. 8.000 muslimer i Norge.¹⁶

14 «Inspirationshäfte för arbete bland innvandrare» utgitt av EFS arbeidsgrupp för internationellt kontaktarbete i Uppsala, Uppsala maj 1977.

15 Svenske «Dagen» 12/4 1978 s. 23.

16 Religionsstatistikk finnes heller ikke i Norge, så vi er henvist til skjønn når det gjelder f. eks. hvor mange av jugoslavene og inderne som er muslimer.

Etter flere års arbeid i kommunale organer, ser det ut til å legge seg til rette slik at muslimene får sin egen moské i Oslo, nærmere bestemt på Vaterland hvor Oslo kommune stiller tomt til disposisjon. Her er det meningen å bygge et kultursenter hvor både moské, forsamlingshall og bibliotek skal finnes til bruk for muslimene i Oslo. Til nå har de måttet bruke leide lokaler til sine fester og samlinger, og kultursenteret vil være kjærkomment. Det satses også en del fra muslimenes side på at det islamiske kultursenter skal være en verdig demonstrasjon av islam som religion og kultur.

Vi må antakelig også være innstilt på noe utadrettet virksomhet, på linje med det som drives fra Islamisk Kulturcenter i Utterslev i København. Derfra blir det gitt ut et dansk kvartalsskrift «Islamisk udsyn» og det firespråklige «Muslim News» som kommer ut annenhver uke på urdu, arabisk, engelsk og dansk. Ca. 40 dansker har konvertert og går jevnlig i kultursenteret, hvor den danske muslimen Hajj Omar Louborg er sekretær.

I Norge ser det ut til at de nordmenn som er gått over til islam, hovedsaklig er norske kvinner som har giftet seg med muslimske innvandrere. Vi må muligens vente å se mennesker melde seg ut av kirkene for å slutte seg til islam av teologiske grunner i fremtiden; erfaringene i Danmark og England varsler oss om det.

Kristne tiltak

De kristne tiltakene som skal omtales her, dekker felter som interne kirkelige drøftelser, sosialt arbeid blant fremmedarbeiderne og evangeliseringsinnsats overfor muslimene. Oversikten må begrenses til å omfatte en del av de tiltakene som er typiske for situasjonen i Norge, og de som er kommet lengst.

Under noen tvil blir ikke den katolske hjelpeorganisasjonen Caritas tatt med, selv om det kanskje er nettopp den som driver det mest omfattende arbeide blant innvandrere fra kristent hold her i landet. Imidlertid er dette arbeidet i all hovedsak beregnet på flyktninger eller fremmedarbeidere som fra før tilhører den romersk-katolske kirke, og man har lite organisert arbeid blant muslimer.

Økumenisk utvalg for fremmedarbeidere

Etter en del debatt om behovet for et sentralt kirkelig råd eller utvalg som kunne være et forum for drøfting av fremmedarbeider-spørsmål og i noen grad et samarbeidsorgan, ble «Økumenisk utvalg for fremmedarbeidere» opprettet høsten 1975. Utvalget ble dannet i tilknytning til Kirkerådet, og med Kirkerådets diakonikonsulent som sekretær.

Det økumeniske innslag utgjøres av Harald Taxt, som representerer Caritas Oslo, og i tillegg har følgende instanser oppnevnt medlemmer til utvalget: Mellomkirkelig Råd, Kirkens Nødhjelp, Oslo krets av NMS, Diakonhjemmet, Oslo Indremisjon, Diakonirådet, Oslo Bispedømmeråd og Borg Bispedømmeråd.

Utvalgets første prosjekt, foruten å samle informasjon om arbeidet som allerede var i gang, var å gi ut motivasjonsbrosjyren «Fremmedarbeiderne og menigheten» som kom ut i 1976. Denne var beregnet på massespredning i menighetene i de områder hvor det bodde fremmedarbeidere innenfor menighetsgrensene, og brosjyren ble gitt ut med støtte fra Kommunal- og Arbeidsdepartementet.

Brosjyrens hensikt var å motivere kristne til å ha et våkent øye for hvordan de kunne avhjelpe fremmedarbeidernes problemer, som bolig, oppholdssteder og kontakt med nordmenn. Vi kommer tilbake til en debatt som fulgte i brosjyrens kjølvann.

Utvalgets neste oppgave var å samle og bearbeide opplysninger og erfaringer fra det arbeidet som ble drevet blant fremmedarbeidere, til et hefte med informasjon og råd til dem som ville starte med arbeid på sitt eget sted. Denne brosjyren var tenkt som en veiledningsbrosjyre til bruk blant kristne som sto i kontakt med fremmedarbeidere, og ble derfor trykt i et atskillig mindre opplag. Her fikk utvalget også støtte fra Kommunal- og Arbeidsdepartementet som dekket både arbeidet med stoffet og utgivelsen av heftet, som ble kalt «Kristent arbeid blant fremmedarbeidere».

Utvalget arbeider for tiden med å klarlegge sin oppgave. Det er en del diskusjon om hvilke felter det bør satses på, for eksempel om man bør engasjere seg i et boligprosjekt for fremmedarbeidere, om man fortsatt skal satse på å informere og motivere i menighetene, om man har noen funksjon overfor myndighetene eller om det er andre oppgaver utvalget bør ta opp.

«Fremmedarbeiderprosjektet»¹⁷

På det sosiale planet ligger Diakonhjemmets sosialskoles forsøksvirksomhet blant fremmedarbeidere i Oslo, det såkalte «Fremmedarbeiderprosjektet». Dette prosjektet ble startet opp høsten 1971 og gikk ett år som et internt prosjekt, og ble gjenopptatt våren 1973 med støtte fra Sosialdepartementet/Kirkerådet inntil forsøksprosjektet ble kommunalt fremmedarbeiderkontor fra 1975, som faglig er knyttet til Diakonhjemmets sosialskole.

Prosjektets målsetting var «å dekke behov for assistanse, hjelp og veiledning utfra slik fremmedarbeiderne selv opplever og definerer problemene».¹⁸

Prosjektet ble naturlig nok særlig engasjert i boligspørsmålene, hvor det ble gjort en bemerkelsesverdig innsats for å gjøre samfunnet oppmerksom på fremmedarbeidernes boligsituasjon, både ved bearbeidelse av kommunale organer og gjennom massemedia.

Ellers arbeidet prosjektet med å gjøre Oslos sosialinstanser oppmerksom på fremmedarbeiderproblematikken, man tok opp kvinnes situasjon og fremmedarbeidernes retts- og trygdeforhold.

Hos den enkelte fremmedarbeider møtte man språkproblemer, helseproblemer, psykiske problemer og problemer m. h. t. religionsutøvelse. Med den økonomi og bemanning (to sosionomer og praktikanter fra sosialskolen) prosjektet har hatt, er det klart at man ikke kunne nå fram til løsninger på alle de områder man oppdaget at fremmedarbeiderne trengte hjelp på.

Da prosjektet fra 1/1 1975 gikk over til å bli et kommunalt fremmedarbeiderkontor, var et viktig mål nådd, etablering av permanente organer som kunne videreføre prosjektets arbeid.

Menigheter i Den norske kirke¹⁹

Dessverre er fremmedarbeidersituasjonen stort sett menighetenes dårlige samvittighet. Frykt og usikkerhet overfor innvandrerne er medvirkende til at lite blir gjort. Samtidig har man ofte mangel på folk som kan ta seg spesielt av dette feltet. Men enda alvorligere

17 «Fremmedarbeiderprosjektet» Forsøksvirksomhet blant fremmedarbeidere i Oslo. Utgitt av Diakonhjemmets sosialskole, april 1976.

18 «Fremmedarbeiderprosjektet» s. 1.

19 Kilde til det meste av de følgende avsnitt er heftet «Kristent arbeid blant fremmedarbeidere» og grunnlagsmaterialet til dette, som er arkivert hos diakonikonsulenten i Kirkerådet.

er at man kan finne tendenser til fremmedhat langt inn i menighetenes egne rekker. Særlig har man opplevd dette som problemer i konfirmantundervisning og i en del klubbarbeid. Mer reserverte, men dog merkbart negative holdninger kan også finnes hos aktive og engasjerte kristne. Denne bakgrunnen gjør det lettere å forstå hvorfor man både i Norge og i andre land har satset såpass sterkt på holdningsdannende virksomhet.

Det største lokale prosjekt har vært i Moss menighet som i samarbeid med Moss friundervisning arrangerte et kurs i norsk og samfunnsfag for pakistanske kvinner våren 1975. Kurset hadde ni deltakere og det ble ledet av en sosionom som var ansatt i menigheten og hadde dette som sitt særlige ansvar, forøvrig i samarbeid med en pakistansk dame. Den kontakten man fikk i løpet av kurs-tiden, har man forsøkt å føre videre i en klubb med norske og pakistanske kvinner som medlemmer. Erfaringene er at arbeidet er krevende, samtidig som det gir rikt utbytte for dem som er villig til å engasjere seg. Man har også lært at de forskjellige grupper av fremmedarbeidere har hver sin egenart, og at man derfor ikke uten videre kan slå sammen flere grupper i samme arbeid.

I Kampen menighet i Oslo har man i noen år hatt en særlig nær kontakt med et par pakistanske familier, og med utgangspunkt i dette er det blitt arrangert en del sosiale samlinger for familier i området. Arrangementene har stort sett vært godt besøkt, og er blitt holdt på menighetshuset, uten at man har merket noen negative reaksjoner på det. Det største problemet er at kontaktarbeidet er krevende, og det er få som er engasjert i menigheten.

Interessant er det at i Skedsmo kom enkelte av de muslimske fremmedarbeiderne selv til menigheten og ba om å få kontakt med menigheten, blant annet for å få vite mer om kristendom. Interessant er det også å høre fra Skedsmo at man der merker lite til motsetninger mellom fremmedarbeidere og nordmenn, muligens fordi det er forholdsvis få fremmedarbeidere der (ca. 30 i 1977), og disse lever såpass spredt at det ikke blir tendenser til ghetto-dannelse. Kontakten her har gått på det personlige plan.

Arbeidet i Misjonsaulaen i Oslo

Høsten 1974 ble det dannet en komité med medlemmer fra Misjonsselskapet, Muhammedanermisjonen og Santalmisjonen som

ville ta opp arbeid blant fremmedarbeidere, og særlig blant muslimene. Fra før ble Misjonsselskapets lokaler i Oslo benyttet av et par afrikanske grupper, men man hadde ikke noe arbeid i gang som nådde den største gruppen av fremmedarbeidere, pakistanerne.

Arbeidet startet med sosiale samlinger for menn, som ble innstilt etter et halvt års tid. Dette skyldtes at sterke skillelinjer mellom fremmedarbeiderne, økonomiske, sosiale, utdanningsmessige, kulturelle og religiøse, gjorde det vanskelig å bygge opp en fast kjerne av deltakere på samlingene.

Våren 1975 ble det startet et norskkurs for kvinner, og dette har gått hvert semester siden da, med undervisning 8 t. pr. uke, de siste kursene har også hatt organisert barnehavetilbud til kursdeltakerne. Kurset mottar støtte økonomisk fra Skolesjefen i Oslo og er et verdifullt supplement til det tilbudet det offentlige kan gi. For muslimske kvinner har det ellers vært problemer med å finne passende tilbud der det ikke deltar menn, og med tilbud om barnevakt/barnehave. Kursene har hatt opp mot 30 deltakere, med fremmøte som påvirkes til dels sterkt av forhold som fastetid og vintervær.

Med utgangspunkt i norskundervisningen ble det høsten 1975 startet sosiale samlinger for kvinner, og et halvt år senere ble noen av disse omgjort til familiesamvær. De sosiale samlingene holdes nå annenhver lørdag ettermiddag med stort sett meget bra fremmøte. Med norske og utlendinger, voksne og barn, kan antallet variere fra 30 til 100. Programmet legges opp med underholdning, informasjon, undervisning, bevertning og sosialt fellesskap som det viktigste innholdet.

Det betydde svært meget for arbeidet at en kvinnelig misjonær i NMS, Aud Nøttveit, tok sitt hjemmeopphold vinteren 75/76 i arbeidet blant fremmedarbeidere. Kontakten med fremmedarbeiderfamiliene ble merkbart bedre, og kontinuiteten i arbeidet ble også styrket.

Gjennom hennes arbeid ble det klart at det trengtes en heltidsansatt til å stå for den daglige ledelse av arbeidet, og det betød også at arbeidet måtte organiseres atskillig mer formelt. Høsten 1976 ble det tatt initiativ til et arbeidsutvalg som skulle bestå av to representanter fra arbeidskomiteen, og en representant fra hver av organisasjonene som stilte seg bak arbeidet.

I mellomtiden var Muhammedanermisjonen blitt splittet, og de organisasjonene som ble med i arbeidsutvalget fra starten, var

Misjonsselskapet, Muslimmisjonen og Santalmisjonen. Arbeidsutvalget ansatte cand. theol. Kirsten Brøvik fra nyttår 1977, og hun har vært daglig leder av arbeidet siden da, bortsett fra en permisjon for å reise til India, Pakistan og Bangladesh på studiereise. Ellers er arbeidsutvalget ansvarlig for budsjett og for de store linjer i arbeidet, og står også med ansvaret overfor organisasjonene som er representert der. Våren 1977 ble det også tatt initiativ overfor Indremisjonsselskapet med tanke på at også Indremisjonen skulle bli med i arbeidet, noe som i høy grad ville være naturlig. I skrivende stund er saken ennå på forhandlingsplanet.

Kjernen i arbeidet har likevel hele tiden vært komitéen som ble opprettet i 1974. Den samles ukentlig til samtale, planlegging, studium av islam og fremmedarbeidersituasjonen, og først og fremst til bønn for arbeidet. Medlemstall og fremmøte kan variere, men den kontinuitet og styrke i fellesskapet som komitearbeidet har gitt, er uvurderlig.

Det satses på å bygge opp et lager av litteratur i tilknytning til arbeidet. Det er behov for litteratur som kan gi norske kristne innsikt i fremmedarbeidernes situasjon, kultur og religion. Videre er det også behov for litteratur til bruk blant fremmedarbeidere, bibler, bibeldeler og traktater først og fremst, og dette fortrinnsvis på deres eget språk.

Det viktigste leddet i arbeidet er den personlige kontakten mellom norske kristne og fremmedarbeidere. Først her blir det et virkelig møte mellom menneskene, og også et fruktbart miljø for samtale og vitnesbyrd. Dette betyr at arbeidet er krevende; den som skal være med, må være villig til å bli involvert i andre menneskers liv og livssituasjon, og villig til å bruke en god del av sin tid og sine krefter på å sette seg inn i de uvante forhold m. h. t. kultur, skikker, religion m. m..

Dette betyr også at fremmedarbeiderne bare kan nå dersom den enkelte norske kristne, som har fremmedarbeidere i sine omgivelser, blir mobilisert til innsats. Samtidig ser det ut til at det skal en kalls-overbevisning til for å holde ut i arbeidet. *Det* er en utfordring til ettertanke og til handling for kirkens og organisasjonenes ledelse!

Et tidlig forsøk på opprettelse av en bibelgruppe med to pakistanere og to norske kristne strandet på grunn av etniske motsetninger mellom pakistanerne. Det arbeides nå med å skape et forum for kristne fremmedarbeidere. Muslimene ser det ut å være vanske-

lig å nå med evangeliet på annen måte enn ved at enkelte kristne går inn i deres miljø som deres venner og med sitt liv og sine ord er vitner om Kristus.

Oslo Bible Club²⁰

Oslo Bible Club ble opprettet på privat initiativ høsten 1970, men har hele tiden arbeidet i tilknytning til Misjonssambandets lokaler i Misjonssalen i Oslo. Formålet var å vinne utlendinger i Oslo for Kristus. Dette målet ville man nå ved å arrangere møter med bibelsamtaler i Misjonssalen hver søndag ettermiddag. Arbeidet lå nede halvannet år fra høsten 1974 til vinteren 1976 da det ble tatt opp etter initiativ fra Misjonssalens Ungdomsforening.

Fremmøtet på møtene har variert sterkt, både når det gjelder antall og nasjonalitet. Utlendingene som har kommet, har vært både studenter og fremmedarbeidere, og de har vært fra flere land i Afrika og Asia, særlig.

Man regner med at ca. 60 nordmenn har vært engasjert i arbeidet, og at man har hatt kontakt med ca. 400 utlendinger i løpet av den tiden Oslo Bible Club har vært i gang.

Også her legges det særlig vekt på den personlige kontakten, og det understrekes at dette gjør arbeidet særlig krevende. Men samtidig er det her mulighetene ligger for tillit og vennskap, og for kristent vitnesbyrd.

Oslo Bible Club er ikke formelt tilknyttet Norsk Luthersk Misjonssamband, men betraktes likevel ved enkelte anledninger som Misjonssambandets arbeid blant innvandrere.²¹

Stavanger og Bergen

En del muslimske fremmedarbeidere bor også i disse byene, og i Stavanger har Misjonsselskapet i et par år drevet et visst arbeid, særlig med tanke på pakistanske kvinner. I Bergen arbeides det med etablering av en komité etter samme mønster som i Misjonsaulaen i Oslo, selv om det naturlig nok må bli i en mindre målestokk.

²⁰ «Rapport fra Oslo Bible Club», 1. mars 1978.

²¹ Rapporten s. 6 og 10.

Teologisk debatt

Fremmedarbeidersituasjonen og de initiativ som er tatt fra kristent hold, har naturlig nok vakt en del debatt. Flere felter har vist seg å være svært uavklart, så det står atskillig arbeid igjen å gjøre. Vi må her nøye oss med et oversyn over de tema og problemstillinger som har stått høyest på dagsorden. En grundigere behandling av hvert enkelt tema får komme en annen gang. Til slutt vil vi tillate oss å peke på problemstillinger som i atskillig sterkere grad bør få komme frem i lyset.

Sosialt arbeid / diakoni / forkynnelse

Stikkordene i overskriften signaliserer det mest uavklarete problemområde i debatten om kristent arbeid blant fremmedarbeidere. Debatten om forståelsen av Matt. 25. etter utgivelsen av brosjyren «Fremmedarbeiderne og menigheten» viser dette.²² Men problemet er ikke begrenset til forståelsen av Matt. 25. Det dreier seg om forholdet mellom diakoni og gode gjerninger. Er gode gjerninger diakoni når de blir gjort av en kristen, eller må de følges av et vitnesbyrd? Skal diakonien rettes mot dem som er i nød generelt, eller bare mot kristne? Er gode gjerninger kristelig legitime i seg selv? (Svaret her vil få konsekvenser for arrangement av sosiale samvær for fremmedarbeidere.) Står de gode gjerninger i fare for å bli utnyttet som et middel for forkynnelsen, eller med andre ord: risikerer vi å utnytte fremmedarbeidernes vanskelige situasjon til å påvirke dem? Dette er en del av den stadige debatt i misjonsarbeidet om farene for bestikkelser.

Disse spørsmålene må besvares, slik at de som vil arbeide blant fremmedarbeidere, kan vite hva de gjør, og slik at de kan møte en eventuell kritikk av sitt arbeid.

Moské i Norge

Stikkordet *moské* er kanskje det som lettest setter følelser, penner og skrivemaskiner i gang. I flere år har det vært arbeidet blant muslimene og på kommunalt hold for å få en moské i Oslo, og dette

22 Vårt Land 8/11, 22/11 og 7/12, alt i 1976, samt Fast Grunn nr. 1 i 1977, s. 38f.

har ført til at debatten i kristelige organer har dukket opp og vil komme igjen med jevne mellomrom.

Diakonikonsulent Randi Sollid i Oslo Bispedømmeråd tok ifølge Vårt Land 29/5 1976 til orde for at kirken skulle engasjere seg som pressgruppe for at muslimene skulle få sin moské i Norge, selv om hun mente at den ikke selv skulle engasjere seg i byggespørsmålet.²³ Også heftet «Fremmedarbeiderne og menigheten» hevder at muslimene bør få sin moské.²⁴ Reaksjonene lot ikke vente på seg.²⁵ Og ordene som ble brukt, var sterke: «Egentlig er vel dette en misforstått toleransetenkning, ja, så misforstått at den er direkte ubibelsk og ukristelig. En vil ellers slå beina under hele grunnlaget for å drive indre og ytre misjon.»²⁶

Smakebiten fra debatten viser med all ønskelig tydelighet at det her er behov for en avklarende debatt i første omgang om religionsfrihetsprinsippet, og hva det konkret innebærer. Vi må spørre oss selv om vi er villig til å gi muslimene den rett som vi selv forlanger for misjonen og kirkene i muslimske land. I debatten som kommer om dette, bør forholdet mellom å tillate fri religionsutøvelse (som er slått fast i lov av 13/6 1969) og det å drive misjon blant religionens utøvere, bli belyst. Debatten viser at det er behov for det.

Evangelisering

På hvilken måte må evangeliet forkynnes for at det skal bli forstått av muslimene? Norges rike misjonstradisjon gir oss lite hjelp her, siden en svært liten del av den samlede misjonsinnsats har vært blant muslimske folkegrupper. Men det er behov for å arbeide særlig med dette spørsmålet, av to grunner.

For det første ligger muslimenes religiøse terminologi nær opp til vår kristne. Muslimene trekker også historiske linjer tilbake til jødedom og kristendom, og ser islam i fortsettelsen av disse. Dette skaper en overhengende fare for misforståelser når en kristen vil forkynne for en muslim. De kristne som vil arbeide blant muslimer, trenger hjelp til å sette seg inn i forholdet mellom islam og kristen-

23 Vårt Land 29/5 1976.

24 «Fremmedarbeiderne og menigheten», s. 8.

25 Vårt Land 5/6, 17/6, 8/11 og 7/12, alt i 1976.

26 Vårt Land 8/11 1976.

dom, historisk og teologisk. De trenger også hjelp til å lære muslimenes tankegang og reaksjonsmåter å kjenne.

Men i noen grad må arbeidet gå lengre tilbake enn dette. Kirken må gjøre det klart for seg selv og sine lemmer hva den egentlig har å si til muslimene. Til dels blant aktive kristne mennesker kan man møte tvil om vi i det hele tatt skal forkynde for muslimene, siden deres religion ligger så nær opp til vår. Denne tvilen må vi ta alvorlig, og møte med både en teologisk og religionshistorisk klargjøring.

Fremmedarbeidernes kultur

Det er kanskje det område hvor det er gjort minst, både fra politisk og kristent hold. Fra kristent hold trenger vi å arbeide med spørsmål som dette: Hvilke ting i fremmedarbeidernes kultur kan vi akseptere og lære noe av, og hvilke forhold er så knyttet til religionen (f. eks. islam) at de kommer i motsetningsforhold til kristendommen? Videre: Om en muslim er blitt kristen, hvilket forhold kan han ha til sin tidligere nasjonale kultur? Faren er at motsetningene blir så store at det er lettere for ham å bli europeisert og på den måten skaffe seg et identitetsproblem for sin egen del, og samtidig sette et skille mellom seg selv og sine tidligere trosfeller som gjør det umulig for ham å være et vitne for dem.

Sammen med dette problemet henger spørsmålet om det bør opprettes egne menigheter for kristne fremmedarbeidere, eller om de skal henvises til våre norske menigheter. Er disse i så fall i stand til å gi fremmedarbeideren et virkelig fellesskap der han/hun blir akseptert som den de er, og godtatt selv om de har en annen kultur enn oss? Dette feltet trenger til å bearbeides, både teoretisk og holdningsmessig.

Sammenfatning

Det er forholdsvis færre muslimer i Norge enn i de fleste øvrige land i Vest-Europa. De fleste problemer og tendenser er likevel felles. Stort sett er situasjonen kommet nokså bardus på kirkene, som imidlertid tar spørsmålet alvorlig på lederplan.

Men det synes være en viss avstand mellom ledelsen og fotfolket. For det første synes ikke initiativene fra ledelsen å skape særlig

aktivitet på grunnplanet. Det arbeid som drives direkte blant fremmedarbeidere, ser stort sett ut til å ha kommet i gang på privat initiativ. Den organisasjonsmessige tilknytningen har eventuelt kommet i andre omgang.

Arbeidet i Norge bærer preg av at det er et nybrottsarbeid, hvor man til dels er henvist til å lære ved prøving og feiling. Foreløpig er det for tidlig å føre statistikk over resultater eller snakke høyt om frukter.

Men det ser først og fremst ut til å være behov for to ting: En mobilisering av kristenfolket på grunnplanet til å se sitt medmenneskelige og kristelige ansvar for muslimene som er kommet til landet, og en debatt om og et arbeid med de problemområder som dukker opp.